

117

3471-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ЛАЗУРІНА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК 141.7:316.61+303.7

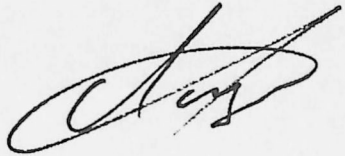
**ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2012

8591
ІНБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Муляр Володимир Ілліч,
Житомирський державний технологічний університет, завідувач кафедри гуманітарних наук.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Вашкевич Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, професор кафедри управління та євроінтеграції;

кандидат філософських наук, професор
Чекаль Леонід Андрійович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 05 жовтня 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 1 вересня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Тема компетентної особистості завжди була предметом особливої уваги як з боку суспільства, так і з боку людинознавчих наук в цілому, соціально-філософської зокрема. Це пояснюється, насамперед, тим місцем, яке в усі часи займала компетентна особистість в складній суспільній структурі, і тією роллю, яку вона відігравала у справі реального історичного поступу. Адже в історії завжди був попит на людей, які володіли знаннями про те чи інше явище природного та суспільного буття, проявляли волю, уміння і навички, адекватно застосовували їх практично. Сьогодні, в інформаційну епоху, феномен знання та його носії (як мислячі, так і діючі) стають особливою цінністю.

Не менш актуальним в усі часи було і явище громадянської компетентності. Знання про природу громадянства, громадянські права і свободи, громадянський обов'язок, громадянські чесноти – ці та інші питання функціонування громадянської сфери були однаково важливими в усі часи, для будь-якої країни, народу, держави. Цю думку можна підтвердити, якщо звернути увагу на діяльність найдавніших у світі державних утворень. Вже тоді статус громадянина набував особливої як честі, так і відповідальності, а громадянами визнавалися далеко не всі члени суспільства, а лише ті, хто своїми особистими чеснотами та діями заслугогував на особливу шану з боку співвітчизників, демонструючи одночасно найвищі зразки відданості своєму народу і відповідальності за його долю.

Проблема громадянської компетентності особистості набуває особливого значення в новітню епоху. Цьому сприяє низка суттєвих причин, які відображають якісні зміни в життєдіяльності людської цивілізації на зламі XX та XXI століть. Людство вступило в епоху перманентних кардинальних зрушень в найважливіших сферах життя – економічній, політико-правовій, соціально-духовній тощо. Вони виявляють себе як цивілізаційні виклики, без розуміння суті яких неможливо компетентно, швидко і точно діяти, щоб гідно реагувати на їх наслідки. Це однаковою мірою стосується і окремої людини, особистості. Орієнтуватися в сучасному житті, яке все більше нагадує калейдоскоп подій, може лише людина знаюча, вольова, компетентна, така, яка своїми діями виявить найкращі громадянські якості, котрі будуть корисними як для неї самої, так і для своєї країни, а нерідко і всього світу.

Проблема громадянської компетентності особистості стає надзвичайно важливою для сучасної української спільноти. Проголосивши державну самостійність і шлях на побудову демократичного суспільства, Україна «відкрилася» для світу. Вона інтенсивно входить в загальносвітовий процес і стикається з усіма позитивними та негативними його наслідками. Тому, для української людини так само як і для всього світу, гостро актуалізується питання компетентної життєдіяльності, в тому числі громадянської компетентності. Разом з тим, для українця ця проблема має й інший вимір. Він пов'язаний з необхідністю розбудови незалежної держави, практичної відсутності історичного досвіду у цій справі. Це накладає особливий відбиток на процес актуалізації та розгортання явища громадянської компетентності

особистості. Завдання обтяжує і відсутність в українців досвіду функціонування демократичної влади як прозоро діючої, що залучає до процесу прийняття рішень найширші верстви громадян. Очевидна суспільна потреба в громадянській компетентності особистості в сучасному українському суспільстві має бути відображена в теорії, а саме явище громадянської компетентності повинно отримати відповідний статус у науці, насамперед, соціально-філософській.

Стан наукової розробки теми. Становлення громадянської компетентності як проблеми зайняло тривалий час. Змістовні зрізи у якості людських чеснот, в тому числі і громадянських, можна зустріти вже в творах Фалеса, Піфагора, Протагора, Сократа. Однак на їх фоні вирізняються Платон та Арістотель. Платон абсолютизував громадянські чесноти, їх сутність вбачав у знанні, а головну суспільну цінність обґрунтовував в органічній єдності з державою. Поза державою громадянських чеснот не існує, як не існує і самого громадянина. Арістотель же розглядав громадянські чесноти поза їх крайніми станами, а саме як серединну якість людини. На відміну від Платона, він фактично їх «понижив у класі», віддавши перевагу спогляданню істини, мудрості, яка, на думку мислителя, вище будь-якої громадянської чесноти.

Арістотель започаткував інший важливий зріз в контексті громадянської компетентності особистості – проблему природного права, яка отримала потужний поштовх в епоху Відродження і пов'язана з іменем, насамперед,

Г. Гроція. Новизна його підходу полягала в прагненні довести органічну єдність природного права людини та її природи. Крім того, і це особливо важливо, Г. Гроцій запропонував нову, раціональну методологію обґрунтування природних прав людини, яка виявить свою справжню роль в контексті іншої теми – проблеми громадянського суспільства.

Темі громадянського суспільства присвятили свої роботи, зокрема, англійські філософи Т. Гоббс і Дж. Лок. Концепція першого ґрунтувалася на ідеї цілковитої асоціальності людини, а відтак повної небезпеки втрати своїх основних життєвих свобод і неможливості реалізації громадянських прав в умовах «війни всіх проти всіх». Головна ж методологічна позиція Дж. Лока була іншою: людина – істота соціальна, моральна і мирна, тому її природний стан – це стан людської злагоди та взаємодопомоги, найкращим способом прояву яких є громадянська позиція людини, повна реалізація її громадянських прав і свобод, а також громадянського обов'язку.

У XIX столітті особливу роль в розробці концепції громадянського суспільства зіграв Г.В.Ф. Гегель, сформулювавши основні його принципи: принцип конкретної особи, приватного інтересу громадянина і принцип обслуговуючої ролі держави як органу, що покликаний створити необхідні умови для реалізації приватних інтересів громадян.

З XX століття з'являються перші дослідження компетентності особистості, пов'язані з роботами американського дослідника Н. Хомського (1965 р.), де вперше вводиться поняття «компетенція». Другий період (70-90-і роки XX ст.) – це період перших спроб визначення компетентності як явища та обґрунтування її компонентів (Дж. Равен «Компетентність в

сучасному суспільстві»). З'являються також перші дослідження теми в Росії та Україні. Серед дослідників – І. Зімня, Н. Кузьміна, Л. Петровська (Росія), Л. Сохань, Є. Головаха, Р. Ануфрієва, О. Злобіна (Україна). Третій період в розробці проблеми компетентної особистості продовжується до сьогодні і характеризується явищем компетентнісного підходу в освіті, прийняттям відповідних міжнародних документів, а також законодавчих актів в Україні.

Безпосередньо проблема громадянської компетентності особистості в західній філософії виникає одночасно з актуалізацією теми компетентності взагалі. До дослідників громадянської компетентності віднесемо Б. Рассела, Дж. Ролса, С. Вербу, Р.А. Даля, Х. Мюнклера, Н. Боббіо, Дж. Сарторі, Б.У. Холла, Д. Хелда та ін. В українському гуманітарному просторі громадянська компетентність особистості як об'єкт дослідження перебуває поки що в початковій стадії. Основну увагу їй приділяють вчені-педагоги – О. Пометун, І. Єрмаков, О. Овчарук, Н. Гупан, І. Тараненко та ін. Тема громадянської компетентності стала предметом низки державних документів освітнього характеру, а також ряду дослідницьких проектів за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, ЄС та МВФ.

Потрібно сказати, що на соціально-філософському рівні громадянська компетентність особистості ще не отримала достатньої уваги. Практично немає фундаментальних робіт з цієї тематики. Не актуалізувалися методологічні засади дослідження громадянської компетентності особистості в соціальній філософії. Відсутній філософський аналіз поняття громадянської компетентності особистості, структури явища, основних чинників його розгортання. Немає спеціальних досліджень стану та перспектив розвитку громадянської компетентності особистості в сучасних українських реаліях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана з науково-дослідною темою кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних знань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 28 квітня 2009 р.).

Мета дослідження полягає в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації громадянської компетентності особистості. Реалізація даної мети зумовила постановку і теоретичне вирішення таких завдань:

- здійснити аналіз методологічних засад дослідження громадянської компетентності особистості в соціальній філософії, виявити її головні парадигми на шляху теоретичного конституювання як проблеми сучасної гуманітарної науки;
- розкрити сутність громадянської компетентності особистості, визначити її поняття;
- показати головні чинники та структурні елементи громадянської компетентності особистості;

- обґрунтувати основні структурні елементи мотиваційного механізму громадянської компетентності особистості;
- дослідити особливості цивілізаційних викликів сучасного світу і показати їх роль в актуалізації та розгортанні проблеми громадянської компетентності особистості;
- проаналізувати стан та перспективи розвитку громадянської компетентності в сучасному українському суспільстві.

Об'єктом дослідження є компетентність особистості як якісна та цілісна характеристика її життєдіяльності.

Предметом дослідження є громадянська компетентність особистості в її соціально-філософському та теоретико-методологічному осмисленні.

Методологічні основи дослідження зумовлені особливостями об'єкта та предмета дослідження, багатогранністю внутрішньої структури громадянської компетентності особистості та зовнішніх чинників її розгортання, а тому визначаються підходом, який спирається на принципи об'єктивності, цілісності та системності, а також на комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Це дозволило забезпечити обґрунтованість та достовірність наукових результатів. Найширшого використання отримав системний метод, який забезпечив розгляд громадянської компетентності особистості як явища, яке виступає в якості системоутворювальної чесноти людини і надає цілісності всій сукупності її громадянських проявів. Метод єдності історичного і логічного був використаний при аналізі методологічних засад дослідження громадянської компетентності особистості та визначенні основних вузлових ліній (парадигм) на шляху теоретичного конституювання її як проблеми гуманітарного знання. Порівняльний метод дав можливість виокремити з поля компетентності особистості громадянську компетентність особистості, показати її особливості та сфери прояву. Цьому сприяло також застосування герменевтичного підходу, який дозволив проникати в сутність та зміст громадянської компетентності особистості. Своєю роль відіграли і такі методи як аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняному науковому просторі здійснена спроба актуалізації та соціально-філософської концептуалізації громадянської компетентності особистості в її соціально-філософському та теоретико-методологічному осмисленні.

У результаті дослідження обґрунтовано низку положень, що характеризуються науковою новизною і виносяться на захист:

- здійснено аналіз методологічних засад дослідження громадянської компетентності особистості в соціальній філософії, виявлено її головні парадигми на шляху теоретичного конституювання як проблеми сучасної гуманітарної науки. Доведено, що громадянська компетентність особистості отримує своє теоретичне конституювання лише в минулому столітті, однак свою актуальність проявляє на протязі всього розгортання соціально-філософських досліджень життєдіяльності людини, «вблискуючи» своїми змістовними гранями (вузловими лініями, парадигмами) в залежності від часу та суспільних запитів. Такими методологічними засадами розгортання

проблеми громадянської компетентності особистості визначені проблеми людських, зокрема громадянських чеснот, природного права та громадянського суспільства;

- розкрито сутність громадянської компетентності особистості як складного багаторівневого, внутрішньо цілісного явища її життєдіяльності, визначено її поняття в чотирьох методологічних зрізах. За природою громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає певний стан людського індивіда, громадянське буття якого є адекватним стану соціуму, в якому він здійснює власну життєдіяльність. За функціональним призначенням – це поняття, яке відображає стан індивіда як громадянина, рівень громадянськості якого дозволяє йому реалізовувати свої права і свободи, виконувати громадянські обов'язки. У структурному вимірі громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає здатність і готовність людини виявляти свій статус громадянина та рівень громадянськості завдяки пізнавальним, діяльним, вольовим та цілепокладальним чеснотам. За широтою дії громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає ключову, поліваріантну, полівалентну, системну компетентність особистості, яка дозволяє їй реалізовувати свої громадянські чесноти у всіх сферах життєдіяльності, насамперед, у політичній, правовій, економічній, соціальній та культурній;

- показано головні чинники та структурні елементи громадянської компетентності особистості. Серед перших: політичний режим, громадянська культура, громадянське суспільство. Стрижневим елементом структури громадянської компетентності особистості є «Я» людини, що поєднує в собі як її індивідуальність, так і особистість. Перша характеризує людину з боку її неповторності, унікальності, друга фіксує усталене соціальне в ній. Головними елементами структури громадянської компетентності особистості є пізнавальні (когнітивні), діяльнісні (процедуральні) та морально-вольові (ціннісні);

- виявлено основні структурні елементи мотиваційного механізму громадянської компетентності особистості. Показано, що мотиваційний механізм громадянської компетентності особистості включає систему її рушійних сил, які характеризують громадянську компетентність як процес внутрішньо детермінований. Головними елементами мотиваційного механізму громадянської компетентності особистості є потреби, інтереси, цілі, ідеали. Ключовою серед них є потреба в громадянській компетентності, яка характеризується такими сутнісними ознаками, як системність, здатність підпорядковувати собі інші потреби, цілеспрямованість, полівалентність як здатність виражатися і втілюватися через інші, практично всі, потреби особистості;

- досліджено особливості цивілізаційних викликів сучасного світу і показано їх роль в актуалізації та розгортанні проблеми громадянської компетентності особистості. Доведено, що головними цивілізаційними викликами сучасного світу є прискорення темпів людського життя та глобалізація. Перше зумовлює розширення соціального простору людини, в тому числі його громадянського життя, і одночасно ущільнює соціальний час, загострюючи проблему компетентного прийняття рішень, в тому числі в

громадянській сфері. Друга не тільки формує світовий ринок капіталів, товарів, послуг, робочої сили, планетарного інформаційного простору, а одночасно зумовлює своєрідний світовий громадянський простір, чим актуалізує громадянськість, громадянську сферу, громадянську компетентність;

- проаналізовано стан та перспективи розвитку громадянської компетентності особистості в сучасному українському суспільстві. Виявлено, що цей процес зумовлюється дією двох важливих чинників – політичного та громадянського. Українська незалежна держава ще не зробила проблему громадянської компетентності особистості (як і свою компетентність в громадянському вимірі) предметом своєї системної діяльності. Цим вона зумовила: варіант активної самостійної роботи людини по актуалізації та формуванню власної громадянської компетентності; варіант формування громадянської компетентності шляхом наростаючої недовіри до давно вже діючих основних акторів сучасної політичної сцени України і пошуку акторів нових, не обтяжених минулою діяльністю у владі; варіант еміграційний як відмову від активної діяльності за свої громадянські права як у внутрішньому смислі (внутрішня еміграція), так і у зовнішньому (зовнішня, фізична еміграція).

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає, насамперед, в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації проблеми громадянської компетентності особистості як стрижневого явища в усій сукупності громадянського життя людини. Матеріали і висновки дисертації дають обґрунтоване цілісне уявлення про методологічні засади дослідження явища громадянської компетентності особистості, про його сутність, структурні елементи, основні чинники та мотиваційний механізм. Показані також особливості громадянської компетентності особистості в умовах найважливіших викликів сучасного світу, а також в контексті суспільних процесів сучасної України. Висновки дисертації сприяють поглибленому розумінню особливостей громадянського буття сучасної особистості, загострюють увагу на перспективах громадянської компетентності як однієї з важливих проблем сьогодення і майбутнього.

Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані в ній положення, ідеї та узагальнення можуть використовуватися для стратегії і тактики реформ, які почалися в Україні; для уточнення державної політики в сфері громадянського життя українців; в навчальному процесі під час викладання курсів соціальної філософії, філософії історії, політології, права, спекурсів та проблемно орієнтованих курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Всі результати і висновки отримані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на низці міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних та науково-практичних конференцій, зокрема: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2008); II Міжнародній науково-теоретичній конференції

«Толерантність як соціогуманітарна проблема суспільства» (Житомир, 2009); II Міжвузівській науково-теоретичній конференції молодих науковців «Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: творче, критичне і практичне мислення» (Житомир, 2009); IV Загальноукраїнській науково-практичній конференції «Якість життя: проблеми, пріоритети і перспективи» (Донецьк, 2010); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Громадський рух та становлення громадянського суспільства в Україні» (Сімферополь, 2011).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 16 публікаціях, у тому числі: 6 – статті, опубліковані у фахових виданнях з філософських наук, 1 – статті в інших наукових виданнях, 9 – тези доповідей на конференціях.

Структура дисертації та обсяг роботи зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів (восьми підрозділів), висновків та списку використаних джерел (238 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, основна частина роботи – 215 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, визначені дослідницькі завдання та наукова новизна, показані методологічні основи дослідження, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, їх апробацію.

Перший розділ – «**Методологічні засади дослідження громадянської компетентності особистості в соціальній філософії**» – присвячений пошуку та обґрунтуванню головних парадигм становлення громадянської компетентності особистості як проблеми сучасної гуманітарної науки.

У **підрозділі 1.1** – «**Громадянські чесноти як стрижневий елемент філософських концепцій людини в стародавні часи**» – розкриваються погляди давньогрецьких мислителів на громадянські чесноти. Наводяться думки Фалеса, Піфагора, Протагора, Сократа та інших. Однак на їх тлі вирізняються Платон та Арістотель. Платон створив цілісну концепцію буття людини в рамках досконалої держави, де всі люди є її громадянами, а їх громадянські чесноти в ієрархії людських якостей є найважливішими. Говорячи про відсутність громадянської компетентності як ключової вади всіх без винятку тогочасних держав, Платон концептуалізував ієрархію найважливіших людських чеснот в ідеальній державі, яку має очоловати правитель-філософ як найкраще уособлення знання і компетентності. До них він відніс мудрість, мужність, стримуючу міру та справедливість. В останній з них Платон вбачав основний зміст громадянської чесноти.

Арістотель обґрунтував громадянську чесноту як таку, що позбавлена своїх крайніх форм – як надлишку, так і недоліку. Справжні людські чесноти Арістотель вбачав у розумній душі, яку поділяв на розсудливу і розумну. Відповідно і чесноти він диференціював: на рівні розсудливої душі – практичні, на рівні розумної – чесноти мудрості. Звідси арістотелівське розуміння

громадянської чесноти як практичної, але не мудрої, не найважливішої. Таким чином, на відміну від Платона, який абсолютизував громадянську компетентність як прояв громадянської чесноти, Арістотель її «понизив у класі». На його думку, громадянськими чеснотами мають володіти всі громадяни держави, однак найвищою цінністю вона має бути лише для тих, хто зайнятий в сфері управління державними справами.

У підрозділі 1.2 – «Концепції природних прав людини та громадянського суспільства – важливий крок в актуалізації проблеми громадянської компетентності особистості» – зазначається, що Арістотель в продовження концепції громадянських чеснот започаткував іншу парадигму в контексті громадянської компетентності – тему природного права. Вона з новою силою актуалізувалася в часи західноєвропейського Відродження, яке поставило питання про достоїнства людини, її індивідуальність. Особливо це відобразилося в творчості Г. Гроція, який вважав, що головним аргументом на користь природного права, який не може бути підданий сумніву, є сам факт існування людини як розумної істоти. Нідерландський філософ, не змінивши концепцію Арістотеля про природні права людини за змістом, надав їй нової методології, яка полягала в раціональному методі їх обґрунтування. Справжню роль такий підхід відіграє в контексті проблеми громадянського суспільства – нової парадигмальної граї становлення громадянської компетентності особистості.

У дисертації розглядаються концепції громадянського суспільства, сформульовані англійськими філософами XVII століття Дж. Локом і Т. Гоббсом. Концепція Т. Гоббса ґрунтувалася на ідеї цілковитої асоціальності людини, а відтак крайньої небезпеки втрати нею основних життєвих свобод і неможливості їх практичного втілення в умовах «війни всіх проти всіх». Тому гарантом забезпечення громадянських прав пропонується держава, яка виступає як монополіст цих прав, врешті як деспот (Левіафан), який переслідує Благородну мету захисту всіх громадян.

Дж. Лок, навпаки, вважав, що людина – істота соціальна і моральна, а її базовою ознакою є природна суспільність, винятково стан миру, злагоди і взаємодопомоги. Звідси Локове розуміння громадянського суспільства як такого, що виникає із спільної вигоди людей у гарантіях своїх приватних прав і свобод – власності, свободи, особистої безпеки. Локова концепція громадянського суспільства передбачала свободу і вільний вибір людини, тоді як концепція Т. Гоббса ґрунтувала таке громадянське суспільство, де фактично неможливий громадянин як вільна істота.

У XIX столітті особливу роль в розробці громадянського суспільства відіграв Г.В.Ф. Гегель. Він сформулював дві його умови. Однією з них є конкретна особа (громадянин), яка сама для себе є особлива ціль як цілісність потреб і змішання природної необхідності та свавілля. Друга полягає в тому, що така особа (громадянин) суттєво співвідноситься з іншою такою особливістю, так що кожна з них стверджує свою значимість і задовольняється як опосередковане іншою особистістю. Говорячи про першу з них, німецький вчений в якості принципу називає приватний інтерес, говорячи про другу – державу. Останню Г. Гегель розглядає як основну умову громадянського

суспільства, як абсолютну раціональність, як божество, яке знає і хоче, є вічним і необхідним буттям духу, ходюю Господа у світі.

Підрозділ 1.3 – «Громадянська компетентність особистості: конституювання проблеми в сучасній гуманітарній науці» – аналізує суспільні процеси, які зумовили громадянську компетентність особистості як самостійний предмет дослідження: розвиток капіталістичного виробництва, боротьба за права і свободи громадян в країнах Заходу, перехід до загального і прямого виборчого права. Особливим фактором кваліфікується прискорення темпів суспільного розвитку. Всі вони разом гостро поставили питання про компетентного учасника виробництва, політичних процесів, соціального життя.

Зазначається, що дослідження компетентності людини як проблеми мало три періоди. Перший пов'язаний з роботами Н. Хомського (1965 р.), коли вперше вводиться поняття «компетенція». Другий (70-90-і роки ХХ ст.) – це період перших спроб визначення компетентності як явища, обґрунтування його компонентів (Дж. Равен «Компетентність в сучасному суспільстві»). З'являються перші дослідження в Росії (І. Зімяня, Н. Кузьміна, Л. Петровська) та в Україні (Л. Сохань, С. Головаха, Р. Ануфрієва, О. Злобіна). Третій період продовжується до сьогодні і характеризується прийняттям низки міжнародних документів, що засвідчують компетентнісний підхід в освіті, а також документів в освітній галузі України.

У підрозділі підкреслюється, що проблема громадянської компетентності розроблялася одночасно із загальною проблематикою. До відомих її дослідників можна віднести Б. Рассела, Дж. Ролса, С. Вербу, Р.А. Дая, Х. Мюнклера, Н. Боббіо, Дж. Сарторі, Б.У. Холла, Д. Хелда та ін. В українському гуманітарному просторі громадянська компетентність особистості як об'єкт дослідження перебуває поки що в початковій стадії. Основну увагу їй приділяють науковці-педагоги (О. Пометун, І. Єрмаков, О. Овчарук, Н. Гупан, І. Тараненко та ін.). Разом з тим, тема громадянської компетентності стала предметом ряду державних документів освітнього характеру, а також низки дослідницьких проектів за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, ЄС та МВФ.

Другий розділ – «Громадянська компетентність особистості: сутність, структурні елементи та мотиваційний механізм формування» – включає три підрозділи.

Підрозділ 2.1 – «Поняття громадянської компетентності особистості» – аналізує наявні у науковій літературі формулювання громадянської компетентності особистості та визначення її структурних елементів. Громадянська компетентність визначається як ключова чеснота, яка дає можливість людині на достатньому рівні реалізовувати свої громадянські права і обов'язки (Р. Даль); як певні якості і кваліфікаційні характеристики володарів цього статусу, їх партиципаційна здатність і партиципаційна готовність, їх інтерес до примноження не тільки особистого, але й суспільного надбання (Х. Мюнклер); як здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства (О. Пометун); як сукупність знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості

(учня – Л.Н.), які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватись як громадянин української держави (Г. Смагіна); як розвиток здатностей бути громадянином, який володіє демократичною громадянською культурою, усвідомлює цінності свободи, прав людини, відповідальності, готовий до компетентної участі у громадянському житті (Г. Несен) тощо. Структурними елементами громадянської компетентності особистості називаються переважно когнітивні (пізнавальні), діяльнісно процесуальні (практичні, процедуральні) та ціннісні (вольові, габітуальні).

Запропонована власна методологія дослідження сутності громадянської компетентності особистості як явища складного, системного, певним чином структурованого. Це означає, що сутність громадянської компетентності особистості можна виявляти за різними вимірами, зокрема: за її природою, за функціональним призначенням, за структурою, за широтою дії. За природою громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає певний стан людського індивіда, громадянське буття якого є адекватним стану соціуму, в якому цей індивід здійснює власну життєдіяльність. За функціональним призначенням громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає стан індивіда як громадянина, рівень громадянськості якого дозволяє йому реалізовувати свої права та свободи, а також належно виконувати громадянські обов'язки. За структурою громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає здатність і готовність людини виявляти свій статус громадянина та рівень своєї громадянськості завдяки пізнавальним, діяльнісним, вольовим та цілепокладальним чеснотам. За широтою дії громадянська компетентність особистості – це поняття, яке відображає ключову, поліваріантну, полівалентну, системну компетентність, яка дозволяє людині реалізовувати свої громадянські чесноти у всіх сферах її діяльності, насамперед у політичній, правовій, економічній, соціальній та культурній.

У *підрозділі 2.2 – «Головні чинники та структурні елементи громадянської компетентності особистості»* – розглядаються, зокрема такі важливі суспільні фактори громадянської компетентності особистості, як політичний режим, громадянська культура, громадянське суспільство. Так, політичний режим при всіх модифікаціях його визначення (А. Брегеда, В. Кремьєн і М. Горлач, О. Бабкіна і В. Горбатенко, В. Муляр) визначається в дисертації як політичне обличчя країни і суспільства, як концентрований вираз того, яка в країні влада (державна, політична), якими методами вона управляє, і які рамки свободи гарантує громадянину. Наголошується на тому, що політичний режим фактично визначає рамки громадянських прав і свобод людини і цим опосередковано об'єктивно зумовлює стан її громадянських знань, умінь, навичок, потреб, здібностей, у цілому – громадянської компетентності.

Громадянське суспільство в дисертації розглядається як один з найважливіших факторів (чинників) громадянської компетентності особистості, і визначається як неополітична сфера життєдіяльності суспільства та людини. Маючи на увазі, що його першим принципом є принцип приватного інтересу – вічний супутник життя людського індивіда, можна констатувати, що

громадянське суспільство навіть у мінімізованому вигляді існує при будь-яких політичних режимах. Чим жорстокіший, чим більше недемократичний політичний режим функціонує в країні, тим менше цивілізованих, відкритих проявів громадянського суспільства і тим більше його у закритих, прихованих, підпільних формах. Цим зумовлюється і відповідний вплив громадянського суспільства на розвиток громадянської компетентності особистості.

Важливим фактором громадянської компетентності особистості є громадянська культура. Вона – органічна частина культури як такої і визначається в дисертації як поле людських громадянських смислів та значень, як особливий зріз людського як громадянського з боку його людиностворювального змісту. Громадянська культура – результат, показник розвитку і практичного втілення людських сил у вимірах її громадянськості. Тому вона – об'єктивна основа формування громадянських чеснот людини, насамперед, громадянської компетентності і обґрунтовується в дисертації як своєрідна «соціальна спадковість» процесу формування прав і свобод людини, її громадянської компетентності.

У підрозділі розкриваються основні структурні елементи громадянської компетентності особистості. Стрижневим серед них є своєрідне «Я» індивіда як поєднання його індивідуального та особистого. При цьому індивідуальність – це сфокусоване відображення цілісності людини в поєднанні її найрізноманітніших складових, яке виражається її неповторністю, унікальністю, своєрідністю, тоді як особистість – соціальна творча сутність індивіда, зріз сукупності людських сил певного суспільного утворення.

Головними елементами структури громадянської компетентності особистості виступають пізнавальні (когнітивні), діяльнісні (процедуральні) та морально-вольові (ціннісні). У складі перших – громадянські уявлення, громадянські знання щодо найважливіших сфер життєдіяльності людини: політичної, правової, економічної, соціальної, культурної. До складу других (діяльнісних, процедуральних) входять громадянські здібності, громадянські уміння і навички. Стрижень третього (морально-вольового) елемента громадянської компетентності складають воля і система цінностей. Перша з них актуалізує свободу людини, є рушійною силою втілення громадянських чеснот, а тому пов'язана з вибором та відповідальністю, а цінності складають світоглядно-моральний каркас всієї життєдіяльності людини. Серед них в дисертації називаються такі, як гуманізм, справедливість, свобода, толерантність, любов до Батьківщини тощо.

У підрозділі 2.3 – *«Мотиваційний механізм громадянської компетентності особистості»* – розглядаються основні елементи внутрішньої детермінованості громадянської компетентності: потреби, інтереси, цілі, ідеали. Стрижневим елементом перших є потреба особистості в громадянській компетентності. Це форма усвідомлення особистістю суперечності між наявним станом свого громадянського буття та належним, бажаним рівнем її громадянськості, її знань, умінь, навичок, життєвого досвіду як громадянина держави. Ключовий характер потреби особистості в громадянській компетентності зумовлюють її основні ознаки та функції: системостворювальний характер та полівалентність. Перша з них розкривається

завдяки потенціалу системності, підпорядкування та цілеспрямованості. Друга пояснює її як потребу, яка може бути задоволена шляхом реалізації багатьох, практично будь-яких, інших потреб. Таким чином, потреба особистості в громадянській компетентності створює своєрідне «тло», «атмосферу», базовий смисл її громадянської життєдіяльності. Полівалентність цієї потреби дає підстави уявляти її своєрідним «ліфтом», який курсує у величезному будинку потреб людини. На якому поверсі цей «ліфт» зупиняється, такі способи, шляхи і форми задоволення цієї базової потреби будуть домінувати в громадянському житті людини.

Інтерес громадянської компетентності особистості є відображенням суперечності її життєдіяльності між змістом потреби в громадянській компетентності та наявними умовами її задоволення. Інтерес в громадянському контексті – це ставлення особистості до власної потреби в громадянських знаннях, уміннях, навичках, громадянськості як такої, а саме, усвідомлення цієї потреби як форми, в якій виражається головний зміст громадянського буття особистості, а також пошук умов, способів і форм її задоволення. Завдяки цьому інтерес особистості в громадянській компетентності в системі детермінації цього процесу знаходиться ближче до предмета задоволення відповідної потреби, ніж сама потреба.

Ціль – безпосередня рушійна сила громадянського життя особистості, її громадянської компетентності. Вона – ідеальний, наперед визначений результат громадянської діяльності людини, спрямований на перетворення суспільного життя у відповідності до усвідомленої потреби. Ціль функціонує завдяки засобам, а тому, з одного боку, іманентно містить в собі певний негативізм стосовно наявного громадянського буття людини, з іншого – глибокий позитивний заряд, спрямований на зняття наявного громадянського буття як проблеми.

Завершальним елементом мотиваційного механізму функціонування громадянської компетентності особистості є ідеал. Це, з одного боку, найвища і життєво необхідна громадянська ціль, з іншого – інтегратор, кульмінаційна ланка всієї системи детермінацій в площині світоглядно-ціннісних її підстав. Головними функціями ідеалу особистості в громадянській компетентності є прогнозування міри об'єкта, регулятивна як нормативно-систематизуюча і програмна.

Основне завдання **третього розділу дисертації – «Сучасні цивілізаційні процеси і громадянська компетентність особистості»** – піддати аналізу основні цивілізаційні виклики, що зумовлюють актуалізацію проблеми громадянської компетентності в сучасних умовах, а також виявити специфіку цього процесу в сучасних українських реаліях.

У підрозділі 3.1 – «Громадянська компетентність особистості в контексті цивілізаційних викликів сучасного світу» – розкриваються особливості прискорення темпів людського життя та глобалізації. Перше, крім своїх ілюстративних доказів, можна аргументувати в просторово-часовому розрізі. Будучи сталими субстанційними властивостями матерії як такої, простір і час отримують особливий статус в людських відносинах, бо можуть змінюватися у відповідності до змін головних засад людського буття –

діяльності та соціальності. Відповідно соціальний простір і соціальний час несуть в собі всі сутнісні ознаки діяльності – цілеспрямованість, доцільність, предметність тощо.

Прискорення темпів розвитку сучасної цивілізації фактично означає розширення соціального простору та ущільнення соціального часу. Перше логічно викликає в людини оптимізм від надзвичайних можливостей, що відкриває розширення соціального простору. Друге ж (ущільнення соціального часу) створює дефіцит часу – справжній виклик для сучасної людини. Адаптація потрібно приймати все швидше і швидше, а звідси проблема компетентності.

Другим цивілізаційним викликом є глобалізація. Це якісно нове явище на нинішньому етапі розвитку людства, яке характеризується не тільки формуванням світового ринку капіталів, товарів, послуг, робочої сили, планетарного інформаційного простору тощо. Глобалізація – це зростаюча взаємозалежність громадян Землі у всіх сферах життєдіяльності; це процес формування кардинально нової людської спільноти, яка базується на інтеграції та транснаціоналізації всієї діяльності різних країн. Виникає соціум так званого другого порядку – мегасоціум, мегасуспільство, яке, зберігаючи формальні характеристики національних об'єднань, разом з тим створює наднаціональні корпоративні системи і форми особистісної, громадянської ідентифікації в них. Тут потенційно – питання про спільне, єдине громадянство, а відтак і про громадянську компетентність.

В підрозділі 3.2 – «Громадянська компетентність особистості: сучасний український контекст» – висвітлюються два головні контексти актуалізації громадянської компетентності в реаліях сучасного українського соціуму: зовнішні (цивілізаційні) та внутрішні (суто українські). Цивілізаційний контекст пов'язаний із входженням України в світовий процес, що зумовлює дисонанс традицій громадянства, громадянського простору, громадянської компетентності, відсутність в українців достатнього історичного досвіду набуття вказаних явищ.

Виділені два внутрішніх контексти формування громадянської компетентності особистості в сучасній Україні: політичний (в цілому політична система, держава, політичний режим) та громадянський (громадянське суспільство). Аналіз стану та перспектив актуалізації громадянської, громадянської компетентності в таких важливих сферах, як політична, правова, економічна засвідчує, що українська держава не достатньо зацікавлена своїх громадян у зростанні їх як активних будівничих демократичного влаштування країни, а тому і не сприяє утвердженню об'єктивних умов для забезпечення громадянських чеснот в життєдіяльності особистості. Вона не зробила проблему громадянської компетентності особистості (як і власну компетентність у громадянському вимірі) предметом своєї системної діяльності. Цим держава зумовила для громадян: варіант активної самостійної роботи людини по актуалізації та формуванню власної громадянської компетентності; варіант формування громадянської компетентності шляхом раціонального осмислення усіх можливих шляхів досягнення своїх прав і свобод, зростаючої недовіри до давно діючих основних акторів політичної

сцени України і пошуку акторів нових, не обтяжених минулою діяльністю у владі; варіант еміграційний як відмову від активної діяльності за свої громадянські права як у внутрішньому вимірі (внутрішня міграція), так і у зовнішньому (зовнішня, фізична еміграція). Винятком у цьому плані є освітня сфера, особливо на прикладі середньої школи, де зроблено немало для впровадження компетентнісного (в тому числі і в громадянському вимірі) підходу до навчання та виховання як теоретично, так і законодавчо (практично).

У дисертації доводиться, що в сфері функціонування громадянських об'єднань як одній з найближчих до процесу актуалізації та розгортання громадянської компетентності особистості виявляє себе низка прихованих ризиків для формування справжньої, цивілізаційної громадянської сфери. Мова іде про нерідко формальний, фіктивний статус громадських організацій, політичні впливи на їх діяльність, що породжує таку серйозну проблему, як низька залученість широкої громадськості до державотворчих та громадянсько засадних процесів. Це є блокувальним фактором в актуалізації та розгортанні громадянських чеснот українців.

ВИСНОВКИ

Головним висновком дисертаційного дослідження є той, що громадянська компетентність особистості виступає в якості стрижневого елемента громадянського буття людини, а відтак і фундаментальної проблеми суспільного розвитку. Цим зумовлене те, що громадянська компетентність особистості виступає наскрізною проблемою гуманітарного знання в цілому, соціально-філософського, теоретико-методологічного зокрема. Однак її теоретична гострота залежить від суспільно-політичних процесів, державного правління, політичних режимів, стану розгортання громадянських інститутів. Як складне, багатомірне явище громадянська компетентність особистості виявлялася і актуалізувалася в різних ракурсах, парадигмах, вузлових лініях. Такими в результаті соціально-філософського аналізу виявилися парадигма людських, зокрема громадянських чеснот (період стародавньої західноєвропейської філософії), парадигма природного права (від Арістотеля до кінця Відродження), парадигма громадянського суспільства (від Нового часу до ХХ століття). Кульмінаційним моментом стала середина минулого століття, коли проблема громадянської компетентності була теоретично конституційована як самостійний предмет наукових досліджень.

У визначенні сутності громадянської компетентності особистості важливо усвідомлювати її складність, багатовимірність, внутрішню суперечливість, однак єдність та цілісність. Це покладе різні її виміри, а відповідно і сформульовані визначення, зокрема, за природою, за функціональним призначенням, за структурою та за широтою дії. Кожне з них відображає своє бачення сутності цього явища і створює в сукупності з іншими цілісний образ.

Громадянська компетентність особистості як явище, що органічно вписується в природу всього суспільного організму та життєдіяльності

особистості, зумовлене як зовнішніми по відношенню до людини чинниками (політичний режим, громадянське суспільство, громадянська культура), так і внутрішніми (потребами, інтересами, цілями, ідеалами). В сукупності вони зумовлюють цілісну структуру громадянської компетентності особистості, яка включає в себе «Я» людини як стрижень органічного поєднання її індивідуальності та особистості, а також пізнавальні (когнітивні), діяльнісні (процедуральні) та морально-вольові (ціннісні) елементи. В цій складній взаємодії зовнішніх та внутрішніх чинників, а також мотиваційного механізму громадянської компетентності особистості особливе місце займає потреба особистості в громадянській компетентності. Вона є об'єднуючим мотивом і фундаментом у розгортанні громадянської компетентності як цілісного явища особистості, що зумовлено її сутнісними властивостями (системостворювальний характер та полівалентність).

Особлива актуалізація громадянської компетентності особистості в сучасних умовах – закономірний процес, який зумовлений прискоренням темпів суспільного та індивідуального життя та глобалізацією. Перше створює феномен розширення соціального простору, яке в цілому сприймається сучасною людиною позитивно, і ущільнення соціального часу, яке уявляється серйозною проблемою, оскільки пов'язане з дефіцитом часу і необхідністю все швидше і швидше приймати рішення, що тягне за собою проблему компетентності. Глобалізація ж поряд зі створенням світового ринку товарів, послуг, капіталів і робочої сили, а також єдиного інформаційного простору виявляє нову тенденцію сучасного світу до виникнення соціуму так званого другого порядку – мегасоціуму, мегасуспільства, яке, зберігаючи формальні характеристики національних об'єднань, створює наднаціональні корпоративні системи і форми особистісної, громадянської ідентифікації в них. Тут потенційно – питання про спільне, єдине громадянство, а це знову ж таки актуалізує громадянську компетентність як проблему.

Україна входить у світовий цивілізаційний процес, відчуваючи на собі дію цивілізаційних викликів сучасності, але одночасно має свою специфіку в процесі актуалізації громадянської компетентності особистості. Вона зумовлена як чинниками політичними (політична система в цілому, політичний режим, держава), так і громадянськими (громадянське суспільство). Аналіз їх впливу на розвиток громадянської компетентності показує, що остання перебуває на етапі свого зародження і становлення. Українська держава ще не зробила проблему громадянської компетентності особистості (як і свою компетентність у громадянському вимірі) предметом системної та послідовної діяльності. Єдиним «острівцем» оптимізму є освітня сфера, де компетентнісний підхід у навчанні та вихованні є предметом діяльності як владних інституцій, так і громадських об'єднань. Одночасний аналіз функціонування громадських організацій в сучасній Україні виявив низку прихованих ризиків, які блокують процес формування справжньої, цивілізованої громадянської сфери, а нерідко перетворюють цю важливу складову громадянського суспільства на процес формальний, фіктивний. Це ще гостріше актуалізує питання про громадянську компетентність особистості як важливу проблему життєдіяльності сучасного українського соціуму.

Проблема громадянської компетентності особистості має добрі перспективи як наукова тема не тільки для світової гуманітарної науки, але й для вітчизняної. Її методологічні, соціально-філософські дослідження набувають особливої як теоретичної, так і практичної ваги.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладено в таких публікаціях автора:**

1. Лазуріна Н. Толерантність як складова соціальної компетентності / Наталія Лазуріна // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2008. – № 38. – С. 19-22.

2. Лазуріна Н. Компетентність: витоки проблеми та освітній простір / Наталія Лазуріна // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / гол. ред. В.П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 94. – С. 205-213.

3. Лазуріна Н. Компетентність особистості: до питання конституювання проблеми / Наталія Лазуріна // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2010. – № 54. – С. 22-26.

4. Лазуріна Н. Громадянське суспільство: до питання соціально-філософського аналізу / Наталія Лазуріна // Наукові записки. Серія «Філософія». – Вид. Національного університету «Острозька академія». – 2011. – Вип. 8. – С. 441-451.

5. Лазуріна Н. Громадянські чесноти як стрижневий елемент філософських концепцій людини Платона і Арістотеля, як витоки сучасної проблеми формування громадянської компетентності особистості / Наталія Лазуріна // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. пр.] / гол. ред. В.М. Вашкевич. – 2011. – Випуск 53 (№10). – С. 349-355.

6. Лазуріна Н. Громадянська компетентність особистості: конституювання проблеми в сучасній гуманітарній науці / Наталія Лазуріна // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / гол. ред. В.П. Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2011. – Вип. 101. – С. 102-111.

7. Лазуріна Н. Досвід як предмет історико-філософського аналізу і компонент соціалізації особистості в освітньому процесі / Наталія Лазуріна // Вісник ЖДТУ: Філософські науки: Вип. III. – Житомир 2008. – С. 35-47.

8. Лазуріна Н. Компетентність особистості в інформаційному суспільстві / Наталія Лазуріна // Матеріали XXXIII науково-практичної міжвузівської конференції [присвяченої дню університету]; 16-18 березня 2008 року, м. Житомир. – Житомир: видавництво ЖДТУ, 2008. – С. 132-133.

9. Лазуріна Н. Аналіз поняття компетентність / Наталія Лазуріна // Матеріали XXXIII науково-практичної міжвузівської конференції; 18-19 березня 2008 р., м. Житомир. – Житомир: видавництво ЖВІ НАУ, 2008. – С. 202.

10. Лазуріна Н. Деякі аспекти іміджу компетентності / Наталія Лазуріна // Людина, культура, техніка в новому тисячолітті: Матеріали ІХ Міжнародно-практичної конференції; 22-23 квітня 2008 р., м. Харків. – Харків: видавництво Національний аерокосмічний університет

ім. М.С.Жуковського «ХАІ», 2008. – С. 167.

11. Лазуріна Н. Стандарти освіти та проблема формування компетентної особистості / Наталія Лазуріна // Наукові проблеми розробки, модернізації та застосування інформаційних систем: Матеріали XVII науково-технічної конференції; 24-25 квітня 2008 р., м. Житомир. – Житомир: видавництво ЖВІ НАУ, 2008. – С. 143.

12. Лазуріна Н. Толерантність і свобода особистості – суперечливі чи сумісні? / Наталія Лазуріна // Толерантність як соціогуманітарна проблема суспільства: Збірник матеріалів II Міжнародної науково-теоретичної конференції від 17-18 грудня 2009 р. м. Житомир. – Житомир: видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2009. – С.122-124.

13. Лазуріна Н. Сучасні соціальні параметри компетентності особистості в українському освітньому процесі / Наталія Лазуріна // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: творче, критичне і практичне мислення: Збірник наукових праць (за матеріалами II міжвузівської науково-теоретичної конференції молодих науковців від 23 грудня 2009 року, м. Житомир). – Житомир: Житомирський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2009. – С. 82-87.

14. Лазуріна Н. Рівень життя – його вплив на формування громадянського суспільства в Україні / Наталія Лазуріна // Якість життя: проблеми, пріоритети і перспективи: Матеріали IV Загальноукраїнської науково-практичної конференції; Донецький інститут ринку та соціальної політики; 8 грудня 2010 р., м. Донецьк. – Донецьк: Донецький інститут ринку та соціальної політики, 2010. – С. 175-178.

15. Лазуріна Н. Формування громадянськості як складова системи підготовки молодого фахівця / Наталія Лазуріна // Проблеми створення, розвитку і застосування інформаційних систем спеціального призначення: Тези доповідей 18-ї науково-практичної конференції; 15 квітня 2011 р., м. Житомир. – Житомир: ЖВІ НАУ, 2011. – С. 47-48.

16. Лазуріна Н. Взаємозв'язок процесів становлення демократичної держави та формування громадянського суспільства в Україні / Наталія Лазуріна // Громадський рух та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції; 6-8 жовтня 2011р., м. Сімферополь. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2011. – С. 19-25.

АНОТАЦІЇ

Лазуріна Н.П. Громадянська компетентність особистості: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертація присвячена актуалізації та соціально-філософській концептуалізації громадянської компетентності особистості. Здійснено аналіз методологічних засад дослідження громадянської компетентності особистості в соціальній філософії, виявлено її головні парадигми на шляху теоретичного

конституювання як проблеми сучасної гуманітарної науки. Розкрито сутність громадянської компетентності особистості, визначено її поняття. Показано головні чинники та структурні елементи громадянської компетентності особистості, обґрунтовано основні елементи її мотиваційного механізму. Досліджено особливості цивілізаційних викликів сучасного світу і показано їх роль в актуалізації та розгортанні проблеми громадянської компетентності особистості. Здійснено аналіз стану та перспектив розвитку громадянської компетентності особистості в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: компетентність, громадянська компетентність особистості, людські чесноти, природні права, громадянське суспільство, цивілізаційні виклики, прискорення темпів суспільного розвитку, глобалізація.

Лазурина Н.П. Гражданская компетентность личности: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Нациснальний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Диссертация посвящена актуализации и социально-философской концептуализации гражданской компетентности личности. Осуществлён анализ методологических основ исследования гражданской компетентности личности в социальной философии, выявлены её главные парадигмы на пути теоретического конституирования как проблемы современной гуманитарной науки. Таковыми являются парадигма человеческих, в частности гражданских добродетелей, парадигма естественных прав, парадигма гражданского общества.

Раскрыта сущность гражданской компетентности личности, определены её понятия: по природе, по функциональному назначению, по структуре и по ширине действия. Показано, что главными факторами гражданской компетентности личности выступают политический режим, гражданское общество и гражданская культура. Обоснована структура гражданской компетентности личности, стержневым компонентом которой является «Я» индивида как органическое соединение его индивидуальности и личности. Первое характеризует индивида со стороны его неповторимости, уникальности, своеобразия, а второе фиксирует в нём установившееся социальное. Основными структурными элементами гражданской компетентности личности выступают познавательные (когнитивные), деятельностные (процедуральные) и морально-волевые (ценностные).

Раскрыт мотивационный механизм гражданской компетентности личности, основными структурными элементами которого показаны потребности, интересы, цели и идеалы. Среди них особое место как объединяющий мотив и «фундамент» в процессе становления гражданской компетентности как целостного явления личности занимает её потребность в гражданской компетентности. Эта её роль обусловлена такими сущностными особенностями как системообразующий характер и поливалентность.

Исследованы ускорение темпов общественной и индивидуальной жизни и глобализация как вызовы современной цивилизации, показана их роль в актуализации и становлении проблемы гражданской компетентности личности. Первое обуславливает феномен расширения социального пространства и уплотнения социального времени, результатом которого является проблема компетентного принятия решения в условиях дефицита времени. Вторая наряду с известными последствиями порождает тенденцию к возникновению социума так называемого второго уровня – мегасоциума, мегаобщества, которое, сохраняя формальные свойства национальных объединений, образует наднациональные корпоративные системы и формы личностей, гражданской идентификации в них. Тут потенциально встаёт вопрос об общем гражданстве, гражданской компетентности.

Осуществлен анализ состояния и перспектив развития гражданской компетентности личности в современном украинском обществе. Доказано, что независимое украинское государство ещё не сделало проблему гражданской компетентности личности (как собственно и свою компетентность в гражданском измерении) предметом своей системной деятельности. Этим оно обусловило: вариант активной самостоятельной работы человека по актуализации и формированию собственной гражданской компетентности; вариант формирования гражданской компетентности личности, связанный с нарастающим недоверием к давно уже действующим актерам современной политической сцены Украины и поиском актеров новых, не обременённых прошлой деятельностью во власти; вариант эмиграционный в качестве отказа от активной деятельности за свои гражданские права как во внутреннем смысле (внутренняя миграция), так и во внешнем (внешняя, физическая эмиграция).

Ключевые слова: компетентность, гражданская компетентность личности, человеческие добродетели, естественные права, гражданское общество, цивилизационные вызовы, ускорение темпов общественного развития, глобализация.

Lazurina N.P. Person's civil competence: social and philosophic analysis. – Manuscript.

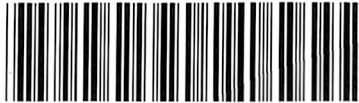
Thesis for scientific degree of candidate of philosophic science on specialty 09.00.03 – the social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

The research addresses actualization and social and philosophic conceptualization of person's civil competence. The author analyses methodological basis of person's civil competence in social philosophy, finds out main paradigms for theoretical constituency it as a problem of modern humanitarian science. The thesis reveals the sense of person's civil competence, describes its main notions. The author defines main features and structural elements of person's civil competence, explains basic elements of motivation mechanism of person's civil competence. The work explores characteristics of civilization challenges of the modern world and shows their role in actualization and development of the problem of person's civil competence. The research analyses the state and perspective of person's civil

competence development in modern Ukrainian society.

Key words: competence, person's civil competence, human values, natural rights, civil society, civilization challenges, increasing of society development speed, globalization.

НБ НПУ

100154604

Свідоцтво про реєстрацію № 877 від 11 листопада 2010 року.
Підписано до друку 30.08.12. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 1,53.
Тираж 120 прим. Зам. 21 зов. офс.
Ціна договірна

Друкарня Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова
Національного авіаційного університету
10004, м. Житомир, пр-т Миру, 22